

BEYERS NAUDÉ, EKUMENIESE BAANBREKER IN
SUID-AFRIKA: 1960 -1994.

deur

MICHAEL JOHN HEANEY

PROEFSKRIF VOORGELê TER VOLDOENING AAN
DIE VEREISTES VIR DIE GRAAD
PHILOSOPHIAE DOCTOR (PhD)

in die Departement Godsdiens en Sendingwetenskap

FAKULTEIT TEOLOGIE

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

PROMOTOR: PROF P G J MEIRING

Februarie 2004

VOORWOORD

Aan die Here kom die dank toe wat my in staat gestel het om hierdie studie af te handel. Mag dit andere inspireer om baanbrekers in Sy koninkryk te wees soos Beyers Naudé.

Ek wil graag die volgende persone bedank vir hulle bydraes:

My vrou Jennie, en ons kinders Tiaan en Michelle vir hul geduld en liefde. Asook my vriend Lourens, dankie vir jou onbaatsugtige vriendskap.

Prof P G J Meiring, sonder wie se leiding en inspirasie hierdie studie nooit voltooi sou kon word nie. Hy is self in eie reg 'n baanbreker vir die ekumene in Suid Afrika. Hy dien vir my as rolmodel.

Thea Heckroodt, die Universiteit van Pretoria se bibliotekaresse vir Teologie. Sy het my deur die jare, waarin ek my proponentskripsie, MDiv verhandeling en nou ook die doktorale verhandeling ingedien het, van onskatbare raad en advies bedien, en het méér gedoen as wat van haar verwag word. Sy verdien om geprys te word.

En laastens aan dr Beyers Naudé. U was die regte man op die regte tyd in Suid Afrika. So het God dit gewil. U was beskikbaar om deur God gebruik te word. Daarom dra ek hierdie proefskrif op aan dr Beyers Naudé.

Subject : Beyers Naudé, ecumenical pioneer in South Africa :
1960 -1994

The period 1960 up to 1994 was a crucial period in the history of South Africa. It was characterized by the ideology of apartheid, an ideology that divided people and churches. The year 1960 was a watershed year in South African history. At Sharpeville a demonstration by Black people was staged in protest against the apartheid laws. It ended in bloodshed. This incident prompted the World Council of Churches to call a gathering of its member Churches in order to bring Black and White Christians together to discuss the crisis in the country. The Cottesloe Consultation, convened during December 1960, was such an attempt. It was an ecumenical gathering of South African member Churches of the World Council of Churches.

At Cottesloe a spirit of brotherhood existed initially between Black and White, Afrikaans and English Christians. The different resolutions adopted at Cottesloe addressed the crisis in the country in a positive manner. The official reaction of some member Churches to the resolutions adopted at Cottesloe, like that of the Dutch Reformed Church, was negative. It led to strengthening support for the policy of apartheid. The aftermath of the Cottesloe Consultation resulted in a rift in ecumenical relations in South Africa. The responsibility and possible coordinated efforts of all churches in opposing the ideology of apartheid, was seriously inhibited.

The ideology of apartheid influenced theological reflection in South Africa in a negative way. The ecumenical contribution of Beyers Naudé helped the church to stay ecumenically focussed and resisting the claims of the ideology of apartheid. The focus in this study on the ecumenical role of Beyers Naudé in post-apartheid South Africa can assist the church in staying ecumenically focused, and resisting ideological claims. The building of a post apartheid society in South Africa will demand courage and vision. The courage of Beyers Naudé sets an example to follow in the future. The demands of the gospel of Jesus Christ and his obedience to God, was to Beyers Naudé more important than the accolades of men. That should always be the main interest of the church in South Africa, i e obedience to the demands of the gospel for church and society.

Naudé's role in the Christian Institute, his ecumenical projects, and rallying of the churches in opposing apartheid, had a positive seminal influence on race and church relations in South Africa and promoted an ecumenical hermeneutic of church and society. The work of the Christian Institute especially served as an important matrix for the dissemination of ideas in line with the gospel of Jesus Christ and contrary to that of the false ideology of apartheid. It also emphasized the contextual nature of faith and gave hope to oppressed South Africans. In his witness to the Truth Beyers Naudé demonstrated that the Truth surely sets one free.

His message of hope, under dire circumstances, like his banning, inspired many caught up in the struggle against apartheid and created space for the proclamation of the gospel of Jesus Christ. He was a prophet in his own land and believed in the transforming power of the gospel of Jesus Christ. His courageous witness against the ideological claims of racism, and his efforts to mobilize the churches against those claims, still inspire. He strived for Church unity and the reconciliation of people on the basis of the gospel of Jesus Christ. He accentuated the importance of the fact that the message of the Christian Church is to incarnate itself into the life and the world of the people who embraces it. In the end we all have to be obedient either to the tyranny of the ideology or to the gospel of Jesus Christ. That is the legacy of Beyers Naudé.

In this study, attention will be paid to following themes:

The forming of an ecumenical conscience. [1915-1960]

The influence that the years of his youth, his marriage, and various ecumenical contacts had on Beyers Naudé and his ecumenical endeavours is discussed in this section.

The crucible of ideology and ecumenical initiatives. [1960-1977]

The role that Cottesloe played in South Africa, ecumenical initiatives like Pro Veritate, projects of the Christian Institute, different ecumenical trends in the world, as well as critique on the ideology of apartheid is discussed in this section.

Prophet in his own land. [1977-1994]

The banning of Beyers Naudé, his role as Secretary of the South African Council of Churches, his role as mediator at different regional church gatherings is discussed in this section, as well as his role in opening the door to the ecumenical world for the Dutch Reformed Church.

Conclusion.

In a concluding chapter the role Beyers Naudé played in the formation of a relevant theology for South Africa, his ecumenical leadership and his ecumenical thinking is discussed. Some critical remarks are also made regarding his ecumenical role in general.

Uittreksel: Beyers Naudé, ekumeniese baanbreker in Suid Afrika: 1960-1994.

Die periode wat strek vanaf 1960 tot 1994 was 'n kritieke periode in die geskiedenis van Suid Afrika. Dit is gekenmerk deur die toepassing van die ideologie van apartheid, 'n ideologie wat mense en kerke verdeel het. Die jaar 1960 was 'n waterskeidingsjaar in die geskiedenis van Suid-Afrika. By Sharpeville was daar 'n demonstrasie deur Swartmense teen die apartheidswette. Die demonstrasie het geëindig in 'n bloedbad. Hierdie insident het die Wêreldraad van Kerke genoop om 'n byeenkoms van lidkerke byeen te roep, ten einde Swart en Blanke Christene byeen te bring om die krisis in die land te bespreek. Die Cottesloe Kerkeberaad was so 'n poging. Dit was 'n ekumeniese byeenkoms van Suid-Afrikaanse lidkerke van die Wêreldraad van Kerke.

By Cottesloe het daar aanvanklik 'n gees van broederskap tussen Swart en Wit en Afrikaanse en Engelssprekende Christene geheers. Die onderskeie resolusies wat by Cottesloe aanvaar is, het die krisis in die land op 'n positiewe wyse aangespreek. Die offisiële reaksie van sommige lidkerke op Cottesloe, met name die Ned Geref Kerk was egter negatief. Dit het tot toenemende steun vir die beleid van apartheid gelei. Die nadraai van die Cottesloe konsultasie het 'n breuk in ekumeniese verhoudings in Suid Afrika tot gevolg gehad. Die verantwoordelikheid en moontlik gekoördineerde pogings van kerke in hul weerstand teen die ideologie van apartheid is ernstig aan bande gelê.

Die ideologie van apartheid het teologiese refleksie nadelig geraak. Beyers Naudé se bydrae was om die kerk te help om ekumenies gefokus te bly en die eise van die ideologie te weerstaan. Die fokus in hierdie studie op die ekumeniese rol van Beyers Naudé, veral gesien teen die agtergrond van 'n post-apartheid Suid Afrika, kan die kerk help in haar roeping om ekumenies gefokus te bly en die eise van die ideologie, ook enige nuwe ideologie, te weerstaan. Die vestiging van 'n post-apartheid samelewing in Suid Afrika sal moed en visie verg. Die moed en geloofsoortuiging van Beyers Naudé is 'n navolgingswaardige voorbeeld. Die eise van die evangelie van Jesus Christus en sy gehoorsaamheid aan God was vir Beyers Naudé belangriker as die lofbetuigings van mense. Die hoofokus van die kerk in Suid Afrika sal altyd moet wees op wat die aansprake van die evangelie vir kerk en samelewing is.

Beyers Naudé se rol in die Christelike Instituut, sy ekumeniese projekte, sy bymekaarbring van die kerke in hul opposisie teen apartheid, het 'n positiewe seminale invloed gehad op kerk en rasseverhoudinge in Suid Afrika en het bygedra tot die vestiging van 'n ekumeniese hermeneutiek in kerk en samelewing. Veral die werk van die Christelike Instituut het as belangrike matriks gedien vir die verspreiding van idees, in lyn met die evangelie van Jesus Christus, idees wat lynreg gebots het met die valse ideologie van apartheid. Dit het ook die kontekstuele aard van geloof beklemtoon en hoop gebied aan onderdrukte Suid Afrikaners. Hy het van die Waarheid getuig en gedemonstreer dat die Waarheid 'n mens inderdaad vrymaak.

Beyers Naudé se boodskap van hoop onder moeilike omstandighede, ook tydens sy inperking, het duidelik weerklink. Dit het talle geïnspireer en die saak van die evangelie van Jesus Christus bevorder. Sy moedige getuienis teen die ideologiese eise van rassisme, en sy strewe om die kerk in Suid-Afrika in hierdie stryd te verenig, inspireer vandag nog. Hy het gestreef na kerkeenheid en die versoening van mense in Christus. Hy was 'n profeet in sy eie land en het geglo in die transformerende krag van die evangelie van Jesus Christus. Hy het die feit beklemtoon dat die boodskap van die kerk is om haarself te inkarneer in die lewe en leefwêreld van mense. Uiteindelik sal ons almal of gehoorsaam moet wees of aan die tirannie van die ideologie of aan die evangelie van Jesus Christus.

In hierdie studie sal die volgende temas aangesny word:

- Die vorming van 'n ekumeniese bewussyn. [1915-1960]
Die invloed van Beyers Naudé se jeugjare, sy huwelik, en die invloed van verskeie ekumeniese kontakte sal bespreek word.
- In die smeltkroes: ideologie en ekumene. [1960-1977]
Die rol wat Cottesloe gespeel het in Suid Afrika, ekumeniese inisiatiewe soos Pro Veritate, projekte soos die Christelike Instituut, verskillende strome in die wêreldekumene, sowel as die bydrae van ideologiekritiek sal bespreek word.

- Profeet in sy eie land. [1977-1994]

Die inperking van Beyers Naudé, sy rol as Sekretaris van die Suid Afrikaanse Raad van kerke, sy bemiddelingrol by verskeie kerkeberade sal bespreek word, sowel as sy bydrae om die deur vir die NG Kerk oop te maak na die ekumeniese wêreld.

- Samevatting.

In die slothoofstuk sal die rol wat Beyers Naudé gespeel het in die vestiging van 'n relevante teologie vir Suid Afrika bespreek word, sowel as sy ekumeniese leierskapsrol. Kritiese opmerkings oor sy ekumeniese bydrae sal ook gemaak word.

INHOUDSOPGAWWE

HOOFSTUK 1: INLEIDING

1.1	Oogmerk	17
1.2	Uniekheid en relevansie van die studie	18
1.3	Navorsingshipotese	20
1.4	Begroning van die vakgebied	20
1.5	Metodiek	23
1.6	Sleutelterme	23
1.7	Oorsig	27

HOOFSTUK 2: VOORAFGESKIEDENIS. DIE VORMING VAN 'N EKUMENIESE BEWUSSYN. [1915-1960]

2.1	Beyers Naudé: Ekumeniese vaandeldraer	29
2.2	Jeugjare	34
2.3	Huwelik met Ilse Weder	38
2.4	Eerste kontakte met die Ekumene: die Kerk Jeug Vereniging studietoer	39
2.5	Die Gereformeerde Ekumeniese Sinode	44
2.6	Die Ekumeniese Studiekringe	45
2.7	Beoordeling	47

HOOFSTUK 3: IN DIE SMELTKROES.
IDEOLOGIE EN EKUMENE [1960-1977]

3.1	Suid-Afrika: Die krisis van Cottesloe	49
3.1.1	Die aanloop tot Cottesloe	49
3.1.2	Botsing in eie kring	55
3.1.3	By die skeiding van die weë	57
3.2	Eerste ekumeniese inisiatiewe	64
3.2.1	<i>Pro Veritate</i>	64
3.2.1.1	Oogmerke	64
3.2.1.2	<i>Pro Veritate</i> : Die sestigerjare	72
3.2.1.3	<i>Pro Veritate</i> : Die sewentigerjare	75
3.2.1.4	Beoordeling	78
3.2.2	Die Christelike Instituut	82
3.2.2.1	Ontstaan en karakter van die Christelike Instituut.	82

3.2.2.2	Projekte van die Christelike Instituut	86
	3.2.2.2.1 <i>African Independent Churches Association</i>	86
	3.2.2.2.2 <i>Message to the people</i>	88
	3.2.2.2.3 <i>Sprocas</i>	91
	3.2.2.2.4 Beoordeling	96
	3.2.3 <i>The Christian Fellowship Trust</i>	100
3.3	Gesprek met die wyer wêreld	109
	3.3.1 Die begrip ekumene	110
	3.3.2 Versoening en ekumene	116
	3.3.3 Beyers Naudé en die NG Kerk	119
3.4	In dialoog met die Wêreldkerk	126
	3.4.1 Verskillende strome in ekumene	128
	3.4.2 Die Wêreldraad van Kerke	129
	3.4.3 Die Evangeliese beweging	132
	3.4.4 Rome	134
	3.4.5 Wêreld konfessionele families	137
	3.4.6 Beoordeling	138

3.5	Ideologiekritiek	141
3.5.1	Inleiding	141
3.5.2	Omskrywing van begrippe	145
3.5.3	Kritiese denke	150
3.5.4	Die N G Kerk en apartheid	158
3.5.5	Die Schlebusch-kommissie	169
3.5.6	Tyd: Roeping en antwoord	175
3.5.7	Ekumene en die koninkryk	177
3.5.8	Beoordeling	182

HOOFSTUK 4: PROFEET IN SY EIE LAND.
[1977-1994]

4.1	Profeet vir 'n rasverdeelde land	186
4.2	Sewe maer jare [1977-1984]	188
4.2.1	Ingeperk	188
4.2.2	Impak van die inperking	193
4.3	Algemene Sekretaris van die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke [1985-1988]	200
4.3.1	Beyers Naudé se "politieke getuienis"	203
4.3.1.1	Die krisis van die Swart jeug	206

4.3.1.2	Die krisis van die Blanke jeug	207
4.3.1.3	Die politieke situasie in die land	209
4.4	Die bemiddelingsrol van Beyers Naudé	210
4.4.1	Die Kerkeberaad te Vereeniging [1989]	212
4.4.2	Beyers Naudé en die Kerkeberaad	215
4.4.3	Rustenburgse Beraad [1990]	216
4.4.3.1	Inleiding	216
4.4.3.2	Referaat van Beyers Naudé	219
4.5	Die "huistoe-kom"	224
4.5.1	Sinode van 1994	224
4.5.2	Beyers Naudé se ontvangs in die NG Kerk	226
4.6	Beyers Naudé, die NG Kerk en die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke.	228

**HOOFSTUK 5: SAMEVATTING EN
BEOORDELING.**

5.1	‘n Relevante teologie vir Suid-Afrika: kontekstualisering en bevryding.	231
5.1.1	Kontekstualisering	232
5.1.2	Bevrydingsteologie	236
5.2	Beyers Naudé as ekumeniese denker	241
5.3	Beyers Naudé as ekumeniese leier	245
5.4	Beyers Naudé as ekumeniese praktisyn	253
5.5	Waardering en kritiek	257
5.5.1	Waardering	257
5.5.2	Kritiek	263
5.6	Slotwoord	268
	LITERATUURLYS	272
	BYLAES	299
A	NAUDE-HEANEY ONDERHOUD	299
B	MEIRING-HEANEY ONDERHOUD	310
C	KISTNER-HEANEY ONDERHOUD	321
D	SMITH-HEANEY ONDERHOUD	326
E	MEYER-HEANEY ONDERHOUD	335
F	<i>PRO VERITATE</i>	339